

Inhoud

Hoofdstuk 1.	Addis Abeba	9
Hoofdstuk 2.	Eerst Afar, dan moslim	15
Hoofdstuk 3.	Danakil – een gestolde zee	34
Hoofdstuk 4.	Tussen hemel en aarde – rotskerken in Tigray	44
Hoofdstuk 5.	Dwarsdoorsteek naar Gonder – de reis zelf is het doel	49
Hoofdstuk 6.	Verstopt in het Simien-gebergte	62
Hoofdstuk 7.	Falasha en hun wanhoopsstrategie	75
Hoofdstuk 8.	Shalom aan de Falasha	94
Hoofdstuk 9.	Kruitvat Gambella	126
Hoofdstuk 10.	Awassa: pas iemand vertrouwen als hij in zijn graf ligt	149
Hoofdstuk 11.	Het diepe zuiden	168
Hoofdstuk 12.	Keizer Haile Selassie de Eerste – een god kan niet sterven	183
Hoofdstuk 13.	Het vuil weghalen	191
Hoofdstuk 14.	In de naam van God	213
Hoofdstuk 15.	Meles-isme	217
Hoofdstuk 16.	Lalibela?	230
Hoofdstuk 17.	Terug naar de Afar	237
Hoofdstuk 18.	Het stof is weg	249
Hoofdstuk 19.	De oude slavenroute	261
Hoofdstuk 20.	Nooit buigen	269
	Verklarende woordenlijst	300
	Woord van dank	303

Hoofdstuk 1. *Addis Abeba*

Vandaag valt de stroom vaker uit dan normaal: de inwoners van Addis Abeba bereiden zich voor op kerstavond, maar het elektriciteitsnet kan hun bedrijvigheid nauwelijks verdragen. Tegenover me in de huiskamer van het pension zit een jonge vrouw uit Mozambique. We zien alleen elkaars schimmen. Ze spreekt me aan en vertelt dat ze al maanden bij de VN werkt, maar dat geen Ethiopiër haar mee uit neemt.

‘Ethiopiërs voelen zich geen onderdeel van Afrika, ze voelen zich beter, omdat ze nooit gekoloniseerd zijn geweest. Ze lonken naar het Midden-Oosten, naar Israël. Ik ben te zwart voor hen; dat blijkt wel uit hun arrogante blikken. Dat hoor ik ook van mensen uit West-Afrika die hier werken. Wij *charcoal people* horen niet bij hen. Terwijl de Afrikaanse Unie wel in Addis Abeba zetelt.’

Na een adempauze voegt ze eraan toe: ‘Ethiopië levert doorgaans wel effectieve bijdragen aan VN-acties. Hun militairen zijn bekend om hun discipline en niet, zoals elders, om verkrachtingen en slachtpartijen. Je zou zeggen: ze zijn bereid hun leven te offeren voor de eenheid op het continent, maar in de alledaagse praktijk zie ik geen solidariteit met de andere landen... Jij bent blank, bij jou zullen contacten wel anders gaan.’

Ik lach. ‘Denk je dat ik warmloop voor wildvreemde jongens die me op straat vragen: “*You need a young boy!*” Of mannen die na een korte ontmoeting menen recht op seks te hebben? Evenmin ga ik ’s avonds in mijn eentje uit. Helaas.’

‘Bang voor beroving? Zal wel meevallen. Ik loop hier relaxter over straat dan thuis, ik kan gewoon op straat bellen. In Mozambique zou mijn mobieltje allang uit mijn handen gejat zijn.’

We staren een tijdje in het duister. Ze zucht en zegt: ‘Collega’s hebben me van meet af aan gewaarschuwd dat in Ethiopië

overall spionnen rondlopen. Er is altijd iemand die je afluistert. Ook hier, in dit guesthouse, kan iemand alles doorbrieven. Waan jij je als schrijfster maar niet veilig!

Nu, op mijn tweede reis, realiseer ik me dat ik beter moet opletten, en dat het om een reële angst bij de mensen gaat, die ze elke dag weer ervaren. Toen ik voor de eerste keer hier was, kon ik me weinig bij 'stillen' voorstellen. Het is niet eenvoudig door te dringen in een land waar de bewoners door de eeuwen heen hun leven aan de voeten van leiders hebben gelegd en nog steeds nauwelijks hun stem kunnen laten horen. Maar door vaker terug te komen leer ik beter te kijken en te luisteren.

Tegenover de onvrijheid van burgers staat hun gevoel uniek te zijn. Op basis van hun oude beschaving, waarin ze handelsrelaties hadden met Egypte, het Midden-Oosten en Griekenland, hebben ze een diepgeworteld gevoel van raciale en culturele superioriteit, en zijn ze trots op hun 'roodbruine' huid en fijne trekken. Ze staan erom bekend dat ze buitenstaanders weren, waardoor ze eeuwenlang zichzelf zijn gebleven. Het is alsof er een gigantische glazen stolp over het land is geplaatst, die het heeft afgeschermd van de boze buitenwereld.

'Je bent hier niet voor de eerste keer. Wat zoek je?' vraagt de Mozambiquaanse.

'Het contrast,' antwoord ik, terwijl ik denk aan de afgelopen reis en de reizen die ik nog van plan ben te maken. 'De bewoners lijken enerzijds hun speciale plek en hun isolement te cultiveren. Anderzijds lijken ze hun adem in te houden en verkrampt te buigen naar autoriteiten. Ik wil nagaan waarom Ethiopië zo anders is dan de rest van Afrika.'

De volgende dag zijn de straten uitgestorven. Ethiopië gebruikt de juliaanse kalender met dertien maanden, waardoor hun jaartelling ruim zeven jaar op de westerse achterloopt. Vandaag, 7 januari, is het Kerstmis. Op de stoep liggen stapels vachten, honden kluiven koppen af; er is geen gemakker, geen geloei en geen gekakel meer. Een bus rijdt voorbij met op het dak zoveel hanen en kippen dat de vogels als een verentapijt over het dak hangen. Kerstmis is een zwarte dag voor de levende have van Ethiopië.

'You! You! Ferenji!' Waar je ook komt, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat schreeuwen kinderen naar buitenlanders, er is geen ontsnappen aan.

Een rivier kronkelt in de diepte, ratten woelen in het afval, de grond ligt bezaaid met uitwerpselen. Tussen de krotten staan bankgebouwen en een Kaldis-restaurant, het equivalent van Starbucks. Wie duur woont, heeft al snel een dienstmeisje of wasvrouw om de hoek gevonden. Toen Menelik ruim een eeuw geleden de stad stichtte, was dat zonder enig plan. Waar plaats was, zetten mensen hun hut neer.

Voor winkels en hotels staan golfplaten kisten op pootjes, waar bewakers slapen. Hun was ligt over een kilometerslang kostbaar kunstproject van metalen paaltjes met ijzeren blaadjes. Ik loop voort langs de brede avenues, met rechts en links hijskranen en hoge moderne gebouwen. Veel zijn in aanbouw en staan ingepakt in een woud van eucalyptusboomstammen die als steigers dienen maar eruitzien als mikado.

Een man probeert met me op te lopen. 'Waar is je auto? Je chauffeur? Heb je die niet?' Na mijn ontkenning volgt een stilte.

'Wie zorgt er dan voor je?'

Ik vraag hem of hij het soms gevaarlijk vindt dat ik alleen op straat loop.

'Nee.'

Stilte.

'Maar waarom loopt u?' dringt hij aan. 'Ik zag u gisteren ook al lopen.'

'Omdat ik het fijn vind.'

'Maar lopen is lijden. Wie een beetje geld heeft, pakt een minibus of een taxi. Die loopt niet meer.'

'Ik beseft dat het vreemd is. Maar het is prettig, zeker nu er op deze vrije dag minder verkeer is dan anders.'

Onderweg naar mijn afspraak met stedenbouwkundige Assefa, die me heeft uitgenodigd om Kerstmis te vieren, passeer ik de Kiddist Selassie-kathedraal, waar Haile Selassie, de laatste keizer van Ethiopië, is herbegraven, evenals slachtoffers van dictator Mengistu, leider van de Derg, zoals het militair comité in de volksmond werd genoemd. Nadat Mengistu de monarchie

omver had geworpen, is Selassie onder duistere omstandigheden gestorven en onder een wc in de paleistuin weggemoffeld. De herbegraving in 2000 werd onder meer bijgewoond door de internationale rastabeweging, met Rita Marley, de weduwe van Bob Marley, als prominente aanvoerder. De rastabeweging zag Haile Selassie als een messias die de Afrikanen en de Afrikaanse diaspora naar een gouden tijdperk van vrede, rechtvaardigheid en voorspoed zou leiden.

Op de rotonde van Arat Kilo staat een monument voor de Ethiopiërs die werden vermoord door de Italiaanse bezetter (1936-1941). Generaal Graziani, 'de slager van Ethiopië', viel vanuit Somalië Ethiopië binnen met de woorden: 'Leider Mussolini zal Ethiopië hebben met of zonder Ethiopiërs – *ca custa lon ca custa*, koste wat het kost. Mussolini had het vooral op studenten gemunt om oppositie de grond in te boren. Achter het monument ligt de campus: daar werd in 1937 een aanslag gepleegd op Graziani, waarbij een handvol Italianen omkwam. Vervolgens schoten Italiaanse militairen in het wilde weg in drie dagen 30 000 Ethiopiërs dood.

Beneden aan een troosteloze flat staat Assefa me op te wachten. Hij draagt een joggingbroek; zijn baby, die hij op de arm heeft, heeft een traditioneel wit jurkje aan. 'Deze kant op,' zegt hij. Het is op de zevende verdieping, de lift doet het niet, de stroom is uitgevallen. In het trappenhuis hangen dikke bundels elektriciteitsdraden naar beneden. In de gang staat een noodvoorraad jerrycans met water. Assefa's vrouw is koffiebonen aan het roosteren, ze spreekt geen Engels en glimlacht verlegen. Op deze kerstdag heeft ze volgens de traditie gras op de vloer uitgespreid.

Haar hulpje draagt grote zure pannenkoeken, *injera*, naar binnen en een schaal met *wot*, een scherpe saus. In een andere schaal zwemmen brokken lamsvlees. Assefa wikkelt een vet hapje in een stuk injera en schuift het in mijn mond. Bij zijn vrouw doet hij hetzelfde. Elkaar voeren is een teken van grote gastvrijheid.

Ik ken Assefa doordat Ethiopiërs goede netwerkers zijn. Als je met de een afspreekt, neemt die niet zelden een vriend mee, en terwijl je met elkaar praat, komen ze op de gedachte dat het ook zinvol kan zijn een andere vriend uit te nodigen. Een uur later zit je thee te drinken met een groepje zeer bereidwillige vrienden. Het nut ervan valt soms tegen, maar inspirerend is het wel en mijn contacten heb ik in mijn eerste weken in Ethiopië op die manier snel kunnen opbouwen.

Er komt familiebezoek. De zwager van Assefa vraagt me vrijwel direct: 'Wat is jouw religie?' Die vraag krijg ik vaker. Een wezenlijke vraag, waarop het antwoord alles lijkt te zeggen over mijn persoon. Als atheïstisch bezoeker uit het christelijke Westen wek ik bevreemding bij Ethiopiërs. Tot nu toe heb ik mijn 'ongeloof' op verschillende manieren uitgelegd. Maar hoe langer ik hier ben, hoe meer ik een antwoord omzeil. In het begin antwoordde ik nog simpelweg: 'Geen.' Of: 'Humanist', gezien de nadruk op de eigen verantwoordelijkheid en om mijn antwoord niet te antigodsdienstig te laten klinken. Sinds de achttiende eeuw bestaan er godloochenaars, maar hier lijkt het nog een onbekend fenomeen. Ik kan toch moeilijk Montaigne aanhalen, die vond dat de Franse godsdienstfanaten erger waren dan de Amerikaanse wilden? Vandaag probeer ik me eruit te redden door te zeggen dat ik geïnteresseerd ben in gemeenschappelijke menselijkheid in de niet-gemeenschappelijke culturen. Dat al die verschillende culturen voor mij hun eigen waarde hebben.

'Maar hoe kun je leven zonder de disciplinerende kracht van de Kerk, zonder richtlijnen?' vraagt de zwager.

'Daar heb ik niet per se de Kerk voor nodig. Je ziet: ik neem toch net als jullie ook geen alcohol?' antwoord ik halfhartig, want een glas wijn zou me best smaken.

Ik vertel Assefa over mijn ontmoeting met de Mozambiquaanse. Hij beaamt haar verhaal.

'Stel, er is een rijkere vrouw dan jij, maar ze is zwart. Dan zal een Ethiopiër toch nog jou en niet haar benaderen. Een zwarte vrouw heeft geen status.'

Hij had ooit een jonge Keniaanse collega, die haar hart een keer bij hem uitstortte. Ze beklagde zich over haar eenzaam-

heid in Ethiopië – als zwarte maakte ze geen enkele kans bij de mannen. Nooit werd ze uitgenodigd, nooit benaderd. Ze vond Ethiopiërs afstandelijk en discriminerend. 'Ik legde haar uit,' zegt Assefa, 'dat het een kwestie van smaak is. Dat wij, *Habescha* (roodbruine mensen), andere esthetische normen hebben en dat zwarte vrouwen daar niet in passen.'

Assefa praat niet uitbundig, maar zolang ik onderwerpen aan draag, is hij graag bereid erop in te gaan. Hij wil me meenemen naar Lalibela, waar hij vandaan komt, om over de kerkelijke architectuur te vertellen. Maar voordat ik daarop inga, ga ik alleen op reis, om andere mensen en de uithoeken van Ethiopië te leren kennen. Ik besluit eerst naar het noorden te gaan, waar de mensheid zou zijn ontstaan.

Hoofdstuk 2. *Eerst Afar, dan moslim*

In de ochtendschemer ontmoet ik aan de rand van de stad op het terrein van een sesamfabriek chauffeur Yared. Via mijn contacten heb ik een lift met hem geregeld. Hij heeft zijn vrachtwagen volgeladen met zakken sesam, die hij naar de havenstad Djibouti brengt, vanwaar de sesam naar China wordt geëxporteerd.

We verlaten de stad en nemen de vrachtwagenroute naar het noorden, die parallel loopt aan de spoorbaan naar Djibouti, die al jaren niet meer gebruikt wordt maar lange tijd met een breedte van één meter de navelstreng was met Djibouti, de sleutel naar het oosten, en waaroverheen veel munitie en wapens het land zijn binnengekomen. We komen door Dukem, waar langs de weg uitsluitend vrachtauto's geparkeerd zijn. Volgens Yared is hier geen enkele criminaliteit. Als een dief het zou wagen de lading van een wagen te stelen, wordt hij gelyncht. Hij wijst op de levendige nering van cafés, restaurants en hotels in deze populaire stopplaats. Langzaam rijdt hij langs een aantal zaken om het rauwe vlees in de slagerijen te inspecteren. In vooruitgeschoven posten zijn runderen op hun mooist opgevouwen en opgehangen, alsof het een expositie van schilderijen is. Yared keurt een rund af waar het bloed in minuscule streepjes uit is gelopen, rijdt stapvoets door en stopt een paar honderd meter verderop bij vlees dat glanst en waar het bloed zich in stipjes aftekent. Met de slager, die onderwijl zijn messen slijpt, overlegt hij welk stuk hij voor zijn ontbijt wil.

In de eetzaal zijn de plastic stoelen naar één kant gericht, de televisie. Die zendt een propagandafilm van de regering uit, waarin boeren naar hartenlust het graan *teff* oogsten. Ethiopië is het oorsprongsgebied van het piepkleine graan dat 'verloren' betekent, omdat je het kwijt bent zodra het valt. Het bevat langzaam verteerbare koolhydraten en veel calcium en ijzer.

De atleet Haile Gebreselassie schrijft zijn opmerkelijke resultaten onder meer toe aan het eten van injera, het Ethiopische basisvoedsel dat van teff wordt gemaakt. In de film wordt overgeschakeld naar de bouwprestaties in de steden, waar overall pastelkleurige *condominia* – flats van vier à vijf bouwlagen – verrijzen, het stokpaardje van de regering om de woningnood op te lossen. Door het hele land wordt het centrale beleid keurig uitgevoerd.

Ondertussen kijk ik de eetzaal rond, vol mannen met vette vingers die ze als uitgehongerde snavels naar hun bord uitsteken. Aangestaard door het televisiescherm zitten ze achter glazen bier en cola het rauwe vlees naar binnen te werken.

Op hun bord liggen aan de ene kant opgerolde injera-pannenkoeken en aan de andere kant de rode brokken met dikke gelige randen. Ze spreken niet, maar eten vol overgave, bijna gespannen: met vlijmscherpe messen snijden ze het vlees tussen duim en wijsvinger, doen hun mond flink open, steken hun tong naar buiten en schuiven het voedsel naar binnen. Er heerst een opgewonden sfeer. Hun manier van eten – alsof het werk is – doet bijna gewelddadig aan. Ik voel me als in een slachthuis.

Rauw vlees eten is een mannengebeuren. 'Een vrouw kan niet naar een restaurant gaan en in haar eentje eten,' zegt Yared. Maar nu, in zijn gezelschap, kan het wel. Ik proef en kauw; het vlees is mals. 'Rauw vlees is verslavend,' zegt Yared. 'Hier, neem nog wat.' Bij de immense porties – tot een kilo per persoon – is de huidige hongersnood in grote delen van het land moeilijk voor te stellen.

We rijden het koele hoogland uit, na Nazareth gaat de weg omhoog en dendert de vrachtauto door het hete en stoffige laagland. Bij het Awash-meer verandert de grond in zwarte vulkanische brokken. We passeren ezels, koeien en karren, een eerste kudde kamelen en vrachtauto's beladen met olievaten, autobanden en katoen. Het is een wonder dat al deze voertuigen vooruitkomen; iedereen laveert en ontwijkt. De kamelen met hun zwabberige poten, alsof ze niet weten waar ze die moeten laten, de herders die er met hun stok omhooggeheven naast hollen, een Isuzu-vrachtauto die aan komt denderen,

kleuters die achter geitjes aan rennen. We hebben de hooglanders achter ons gelaten en zijn nu in de regio waar de etnische groep Afar woont.

In de berm ligt een gekantelde tankwagen. Op de weg staat een vrachtauto met pech stil; de chauffeur heeft de plek afgebakend met een paar stenen. Overal liggen flarden banden. Bij een benzinepomp stoppen we. Er kuieren twee ezels voorbij, de pomp werkt niet, er komt een hulpje met een hevel, Yared zuigt de brandstof uit de slang aan, spuugt die uit en gaat tanken.

De weg is een bron van inkomsten voor de schaarse bewoners, die langs de kant houten krikken, autobanden, brandhout, houtskool en reserveonderdelen verkopen.

Na de splitsing met de weg naar Harer, de islamitische stad waar in 1884 de Franse dichter Arthur Rimbaud wapens verhandelde aan onder meer keizer Menelik II, een tijd waarin kamelekaravanen er ruim twee maanden over deden om van Djibouti naar Addis te gaan, buigen we noordwaarts af en wordt het vlakke landschap wazig van de hitte en van het stof. Zandstormen verduisteren de horizon. Er verschijnt een immens plateau, bedekt met zwarte basaltblokken: een voorbode van de bewegingen van de aardkorst waar de noordelijke regio Danakil bekend om is.

Even later komen we door een gehucht waar uitsluitend houtskool wordt geproduceerd. Hoog opgetaste zakken staan langs de kant van de weg, rookkolommen in de verte geven de plekken aan waar houtskool wordt gemaakt.

In een dorp, waar een grote kledingmarkt is, houdt Yared net als andere chauffeurs in de schaduw van zijn vrachtauto siësta. Als hij weer wakker is, snijdt hij van een flard autoband een zonnekap, die hij om zijn achteruitkijkspiegel vastmaakt.

We denderen verder. De grote schermen van acacia's verheffen zich eenzaam in de vlakte.

Na een dag rijden naderen we het stadje Mile. In het zand zitten Afar op hun hurken, hun kudde in hun nabijheid, een rode vogel zit op de schouder van een kameel. Hier is het nooit groen, alles is dor, stug en geel. Er komen meer kamelen, meer her-

ders. Acaciatakken en de lange, slanke Afar gaan visueel in elkaar op.

In Mile staat een stoet vrachtwagens die vanuit Djibouti komen en de douane door moeten.

Yared gaat verder, naar de haven. Hij vindt het geen goed idee dat ik hier uitstap. 'Afar zijn gevaarlijke lui. Ze nemen het recht in eigen handen en wreken zich door de dader of zijn familie te vermoorden.' Ik wil juist graag het trotse nomadenvolk, de Afar, in de hete woestijn leren kennen en neem afscheid.

Terwijl ik op de veranda van een bar thee slurp, kauwen de mannen aan de tafeltjes om me heen qat. Overal liggen bundels, verpakt in bananenbladeren of in een theedoek om ze vochtig te houden. Qat-bomen en -struiken, waarvan de dunste takjes en blaadjes worden gebruikt, groeien volop in de buurt van Harer. Zowel christenen als moslims kauwen qat, een alternatief voor alcohol. Het neemt het hongergevoel weg, geeft kracht en heeft ook een bedwelmend effect. Wie het dagelijks gebruikt, verspeelt de helft van de dag. Het is de pest, zo zegt men, voor de werkmentaliteit.

Ik probeer niet te lang te staren naar de kauwende mannen, maar zie verder niets anders dan vrachtauto's en stof.

Een terreinwagen stopt voor het café, een witte Toyota, onmiskenbaar een ngo-auto. Ik stap eropaf en maak een praatje met de veldwerker, Tadesse. Hij heeft er geen bezwaar tegen als ik meelift naar het binnenland van de Afar.

We rijden vijftien kilometer door een maanlandschap. Uitgedoofde vulkanen, verschroeide aarde. De menselijke soort is in de Awash-Vallei geboren en wist in deze bijna vijandige zand- en kiezelwoestijn te overleven, want nog steeds wonen hier de Afar-nomaden.

De vlakte is omringd door lage gruisbergen. Gazellen springen sierlijk rechts en links weg; hun hoorntjes lijken twijgjes. Een antilope schiet voor ons uit, tijdens zijn sprongen blijft hij even in de lucht hangen, en nog een keer en nog een keer, tot hij uit beeld is verdwenen. Even verderop draven twee wolven humeurig en met gebogen nek weg; hun dikke staart is het enige omvangrijke aan de graatmagere lijven. Als de auto bij

een ondiepte de rivier de Mile doorkruist, zie ik reusachtige krokodillen als uitvergroete kikkervisjes op de oever liggen. De lome rust van roofdieren. In het water drijven ogen peinzend op de stroming.

Op korte afstand voor ons uit beweegt zich een stofwolk met daarin de contouren van een voorttrekkende kudde. Boven het opgejaagde stof komt de haardos van een Afar-jongen uit.

Nog meer stofwolken aan de horizon. De herders komen thuis. Hier en daar staan in de woestijn ovale hutten: staketsels van gebogen takken, afgedekt met matten.

Als de wazige nevel is neergedaald, vraag ik Tadesse, die hier al jaren met de bevolking aan een irrigatieproject werkt, of hij een Afar-familie kent bij wie ik kan verblijven. Hij aarzelt, dit is geen gangbare vraag, ik kan ook in het veldkamp logeren, probeert hij. Maar als hij een Afar-jongen tegenkomt, vraagt hij het toch voor me. Het is een lange, mooie twintiger, met een sierlijk zwaard voor zijn buik, het sieraad voor jongemannen tussen de puberteit en veertig jaar. Op zijn haar heeft hij een kunstig gevouwen tulband en in de vrijkomende rand kroeshaar zit een takje – een tandenborstel – gestoken. Zijn tanden heeft hij met zijn zwaard in driehoekjes gevijld. Hij staat als een reiger op één been, zijn ene voet in de knieholte van het andere been gevouwen. Een achteloze, licht gedraaide houding, die zijn lenige lichaam, gehuld in een omslagdoek, goed laat uitkomen. Ali Ablis glimlacht, hij vindt het prima.

In het donker lopen we door de wind en het stof naar een hoog maïsveld, de kolven zijn rijp om geoogst te worden, de wind ruist door de halmen. De lichten van houtvuurtjes dansen als gloeiwormpjes tussen het gebladerte door. In het veld staan ronde hutten. Voorheen woonden ze in de woestijn, zegt Ali Ablis, maar sinds ze dit jaar voor het eerst de akkers bevloeien en gewassen kunnen verbouwen, hebben ze hun hutten verplaatst en opgeslagen in het maïsveld om de groente te beschermen tegen wilde dieren.

Onder de sterrenhemel staat een kameel die gemolken moet worden. Ali Ablis streelt het dier, laat het kalf eerst drinken,

pakt dan een pot, geweven van smal rietachtige blad, tilt zijn voet in zijn knieholte, zet de pot op zijn knie en plaatst die onder de uier. Zijn broer staat in dezelfde houding aan de andere kant en samen melken ze ritmisch het dier. De kamelenmelk schuimt bijna de kan uit.

'Voor onze gast,' zegt Ali Ablis. Ik pak de pot aan om te drinken.

We gaan de hut in. De opening is heel smal om de harde wind en het zand buiten te houden; alleen zijwaarts gedraaid kan ik naar binnen. Het ruikt naar brandend vuur en dieren. Er scharrelen een paar geitjes rond, die binnen worden gehouden om ze te beschermen tegen de wolven. De familie van Ali Ablis zit op de hurken en geeft elkaar de pot met kamelenmelk door. Tussen een raamwerk van acaciahout zijn gevlochten leren banden gespannen. 'Het bed is groot genoeg voor wel tien vrouwen,' zegt de vader trots. Een Afar heeft gemiddeld vier vrouwen, maar vreemdgaan is uit den boze. Met een denkbeeldig zwaard hakt de vader in zijn arm: dan word je gemerkt voor het leven. Of je handen worden op je rug gebonden en je wordt onder water vastgehouden tot je bijna verdrinkt.

We gaan slapen en strekken ons hutjemutje op matten en op het bed uit. Af en toe verheft zich boven de ademhalingsgeluiden het gebrul van een wild dier. Als ik naar buiten ga om te plassen, tekenen de kruinen van de acacia's zich messcherp af tegen de hemel en glijden er op een open plek schaduwen voorbij. Een hemel vol onbekende sterren, bijna alsof er een kunstmatig scherm over de mij vertrouwde en doffe hemel is geschoven.

Later die nacht staat Ali Ablis op om zijn broer af te lossen, die bij een vuur in het maïsveld aan het waken is. Af en toe hoor ik zijn rauwe kreten om wilde zwijnen te verjagen, die uit zijn op de kolven.

Het ochtendkrieken duurt slechts minuten; snel stroomt het licht over het landschap. De zus van Ali Ablis gaat brood bakken. Afar eten geen injera zoals elders in Ethiopië, maar brood dat niet snel uitdroogt. Ze graven een kuil in de grond, maken er een houtskoolvuurtje in en plakken het deeg tegen de wan-

den. In dit minivulkaantje heeft het vuur geen last van de straffe woestijnwind.

Alles ruikt naar melk, rook en vee. Van 's ochtends tot 's avonds eten en drinken Afar melk en brood. De zus geeft me een kommetje boter, verrijkt met honing en kruiden, om in de melk te doen. Boter gebruiken ze ook om bloedende wonden te stelpen. Om infectie te voorkomen worden wonden van bijvoorbeeld pas besneden baby's boven de rook van een smeulend vuur gehouden. Een meisjesbaby wordt op haar zevende dag besneden: een oude vrouw snijdt de binnenste en buitenste schaamlippen weg en naait de vagina vrijwel dicht; daarna bindt ze de babybeentjes met gras bij elkaar tot de wond genezen is.

'Zijn er moeders die ervoor kiezen hun dochter niet te laten besnijden?' vraag ik.

'O nee, de faam van de rite laten we ons niet ontgaan! Wie dat zou doen, stoten we uit de gemeenschap.'

Al bij je geboorte weet je met wie je trouwt: je neef. Een zoon trouwt de dochter van zijn tante (van de zuster van zijn vader). Of eventueel de dochter van zijn oom (van de broer van zijn vader).

Ali Ablis neemt me mee naar familie in een ander kampement. Op het dorre gras met hier en daar een acacia dartelen gazellen. Hun gracieuze bewegingen weerspiegelen zich in de motoriek van de jongen naast me. Zoals iedere Afar loopt hij met een stok in zijn nek, waardoor hij een nonchalante lichtvoetige tred krijgt. 'Zonder stok kunnen we niet lopen,' zegt Ali Ablis. 'We houden ons ermee in balans. En we verlichten het gewicht van onze armen.'

Zodra er acacia's groeien, die tot dertig meter diep wortelen, zijn er ook kamelen, die de blaadjes en stekels van de struiken strippen. Een kameel met zijn hijskraannek staart ons weemoedig aan. Twee andere kauwen peinzend op een hap doorns. Daarna duiken ze behoedzaam met hun lange halzen en bijna kinderlijke koppen met de vlezige lippen tussen de takken. Een jonge kameel is voorzichtig op zoek naar blaadjes tussen de doorns.

Ineens spiegelt er water. Aan de oever putten vrouwen en meisjes met een kalebas water en gieten het in geitenleren zakken. Als de zak gespannen is als een trommel, tillen ze hem op hun heup en slaan hun arm eromheen; de afgebonden geitenpootjes steken aan vier zijden uit.

Aan de overkant van de rivier glibberen twee kinderen de oever af, trekken hun kleren uit, zwemmen met hun bundeltje boven het hoofd, dreigen door de stroom gepakt te worden, maar komen desondanks behendig op onze oever. Een jongen naast ons voert een kameel de rivier in, het dier verdwijnt tot aan zijn buik in het water. Het lijkt alsof de kameel niet voelt waar hij zijn poten zet, hij moet telkens weer zijn balans vinden. Maar de jongen behoudt zijn fiere houding.

Ik vraag naar de krokodillen die we gisteren hebben gezien, zonnebadend aan dezelfde rivier. Ali Ablis schudt zijn hoofd, die zijn er wel, maar niet op deze doorwaadbare plaats; al het volk schrikt de krokodillen af. Hij kijkt me aan en vraagt of ik kan zwemmen. Ik aarzel, voel me onthand door mijn camera en de in mijn broek genaaide zakjes met memory cards. 'We nemen de boot,' besluit Ali Ablis. Met krachtige slagen zwemt hij naar de overkant, trekt een zwart geval van de oever en duwt het de rivier over. Het is een kleine kuip, gemaakt van hard plastic dat met gras aan elkaar is genaaid.

'De boot gebruiken we tijdens overstromingen om schapen mee over te zetten.'

Ik ga er op mijn hurken in zitten en Ali Ablis duwt het vlot alsof ik Mozes in een mandje ben. Gestaag sijpelt het water door een grote naad naar binnen. Ik balanceer met slechts een paar millimeter plastic tussen mijn slippers en het door krokodillen bewoonde water. De rivier is breed, heel breed, maar we bereiken redelijk droog de overkant.

We lopen door een bos, vogels zingen, apen schieten weg. Als ik niet met Ali Ablis was geweest, had ik het Afar-dorp dat plots voor ons ligt niet eens opgemerkt, zo goed verscholen ligt het in het landschap. De doornstruiken om de erven zijn niet te onderscheiden van struikgewas. De bruine doeken en matten van de hutten kunnen doorgaan voor dorre bosschages. Het

zijn schuilplaatsen zonder bestendigheid, eenvoudig op te bouwen, makkelijk te verlaten. Struikgewas, takkenhutten en dieren vloeien in één beeld over. Alles beweegt, het is een draaikolk van stof, vee en mensen. De beesten groepen samen tot één enkele klomp, de flanken deinend van het hijgen. De veelkleurige koeien met grote hoorns, en de kamelen vredig kauwend, met hun kaken van links naar rechts en van rechts naar links.

‘Een Afar zonder vee is als een man zonder benen,’ zegt Ali Ablis. ‘Zonder een kameel kun je niet leven. Het dier geeft je melk en draagt je hut. Je kunt er schade mee vergoeden en een bruid mee kopen.’

In het kampement zijn veel kamelen geboren, er zijn volop vrouwtjes die gemolken moeten worden. Jongens trekken de veulens bij hun moeder om de melk te laten toeschieten en nadat de kleintjes even hebben gedronken, duwen ze die weg en gaan melken, een stok onder hun oksel geklemd, een geweer over hun schouder en een zwaard op hun maag. Een vader hurkt tegenover zijn baby die net kan zitten en drukt de melkpot in de handjes. Jongens slaan hun armen om elkaars schouder, lopen hand in hand en strelen elkaars haar. De boter van buffelmelk die ze in hun haar hebben gesmeerd, ligt er als witte vlokken op en ruikt ranzig. Op dit vroege uur zien de enorme haardossen eruit als geboetseerd, maar als de zon straks kracht krijgt, smelt het vet en glanst het als gel.

Op de erven stuiven kinderen op me af. Bestofte zwarte lijfjes, met in hun hand een tak om het kleinvee te hoeden. Tiermerisjes hebben een bloot bovenlijf, een doek om de heupen en ze dragen hun haar in talloze vlechtjes, die ze kunstig om hun hoofd hebben gewonden en versierd met sieraden. De oudere jongens hebben geweren. Ik kijk beter en zie nu een woud aan wapens, stokken en zwaarden.

De geweren dateren misschien wel uit de negentiende eeuw, toen tsaar Alexander III een schiplading vol afdankertjes naar Ethiopië stuurde en de Franse dichter Arthur Rimbaud wapens uit Europa doorverkocht naar Afrikaanse landen. In die tijd en tot lang daarna hadden de Afar een bloedstollende reputatie, ze zouden vreemdelingen aan het zwaard rijgen en hun de ballen

afsnijden. Om de woorden van L.M. Nesbitt die *Desert and Forest* (1934) schreef, te parafaseren: de Afar zijn bloeddorstig en doden vreemdelingen zodra ze hen in het oog krijgen, omdat dat nu eenmaal hun gewoonte is. Mijn gevoelens zijn echter heel anders, ik merk niets van de slechte naam die nog steeds aan hen kleeft.

Uit het groepje gehurkte mannen, hun geweren voor de borst, staat een man op. Zijn rastahaarlokken, bedekt met vet, lijken metalen slangen. Uit de rand van zijn omslagdoek trekt hij een pistool. Trots laat hij het zien en reikt het me aan.

Een fractie van een seconde aarzel ik, terwijl ik in de loop kijk. Een bekend beeld: nog geen halfjaar eerder werd er een pistool op me gericht bij een roofoverval gewoon bij me thuis in Nederland. Ben je eenmaal met geweld in aanraking gekomen, dan krijg je metgezellen die je altijd blijven achtervolgen. Je raakt je vanzelfsprekende glimlach kwijt. Maar dit is een nieuwe situatie. Dit is mijn kans, denk ik, om over mijn angst heen te komen. Ik pak het pistool aan, hou het metaal in mijn hand, bekijk het, zie de vriendelijke blikken om me heen, voel hun vertrouwen, en geef het rustig terug.

Voor de hutten schudden vrouwen geitenleren zakken ritmisch heen en weer. Ze maken boter, en hun baby's wiegen op hun rug mee. Een andere vrouw pakt een gloeiend hete steen uit het vuur en stopt die in deeg, zodat het brood van binnenuit gaar wordt. Een moeder geeft haar pasgeborene de borst. Naast haar staat een gevlochten korf boven een kuil met een smeulend vuur. Haar kleren hangen eroverheen. 'Om te reinigen,' zegt ze. Op ieder erf bieden de mensen ons kamelenmelk aan, soms met een klont boter erin, en brood. Al die melk drink ik op als een kameel die vele liters water in één keer bijtankt.

We lopen verder en in een zandwolk duikt een strompelende jongen op, verminkt door de klauwen van een hyena die zijn benen hebben doorploegd. Ik kan mijn ogen bijna niet afwenden van de gruwelijke vergroeiingen en vang de blik van de jongen op, het is alsof hij zegt: kijk maar, ik ben nog steeds een jager en de moeite waard, ik heb pech gehad, maar ik ben nog altijd een leuke jongen.